

ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ГАРАНТУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ: РОЛЬ ТЕХНІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Нормативне регулювання, у тому числі стандартизація, питань безпечності та якості харчових продуктів, як принципів конституентів загальної структури продовольчої безпеки держави, вимагає консолідованих цілеспрямованих дій у таких сферах, як продовольча безпека, технічне регулювання, безпечність та якість харчових продуктів. Існують різні підходи щодо номенклатури та ієрархії індикаторів продовольчої безпеки, але у будь-якому разі ці індикатори стосуються безпечної та якісної продовольчої сировини, а також готових харчових продуктів в асортименті, прийнятному для забезпечення раціонального харчування населення. Такий підхід потребує належного врахування у національній системі технічного регулювання, включно зі стандартизацією. Обґрунтовані напрямки врахування засад продовольчої безпеки у рамках розвитку технічного регулювання та стандартизації: концепція продовольства, як такого, раціональні норми споживання, державні продовольчі ресурси, безпечність харчових продуктів, якість процесів, організацій та харчових продуктів.

Новий підхід до комунікації з питань продовольчої безпеки та, зокрема питання безпечності та якості харчових продуктів, полягає у належній відкритості інформації щодо критеріїв харчової безпечності, номенклатури харчових продуктів, їх показників тощо з організацією відкритих аналізів за визнаними методиками, викладеними у міжнародних і національних стандартах.

Ключові слова: безпечність харчових продуктів, продовольство, продовольча безпека, стандартизація, якість харчових продуктів

S.B. Verbytskyi, Ph.D. Technics,
Food Resources Institute of NAAS

TECHNICAL ASPECTS OF GUARANTEEING FOOD SECURITY: ROLE OF TECHNICAL REGULATION

Normative regulation, including standardization, of the problems of safety and quality of foods as principal constituents in the overall structure of food security of a state grounds the necessity of consolidated and purposeful actions within such spheres as: food security, technical regulation, safety and quality of foods. There are different approaches to nomenclature and hierarchy of food security indicators, but anyway the said indicators suppose safe and qualitative raw foods together with ready to consume foods in the assortment sufficient to guarantee rational nutrition of consumers. This approach is to be considered within the national system of technical regulation, including standardization. Sophisticated ways to consider the fundamentals of food security are: concept of foods as such, rational consume limits, state food resources, safety of foods, quality of processes, organizations and foods.

New approach to the communication concerning food security, including issues of safety and quality of foods, supposes the proper information transparency while concerning food security indexes, nomenclature of foods and their parameters with the organizing open analyzing according with recognized methods these contained in international and national standards..

Key words: food safety, food security, foods, quality of foods, standardization

ТЕХНИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГАРАНТИРОВАНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: РОЛЬ ТЕХНИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Нормативное регулирование, в том числе стандартизация, вопросов безопасности и качества пищевых продуктов, как принципиальных конститuentов общей структуры продовольственной безопасности государства, требует консолидированных целенаправленных действий в таких сферах, как продовольственная безопасность, техническое регулирование, безопасность и качество пищевых продуктов. Существуют различные подходы к номенклатуре и иерархии индикаторов продовольственной безопасности, но в любом случае эти индикаторы предполагают безопасное и качественное пищевое сырье, а также пищевые продукты в ассортименте, приемлемом для рационального питания населения. Такой подход требует надлежащего учета в национальной системе технического регулирования, включая стандартизацию. Обоснованные направления учета основ продовольственной безопасности в рамках развития технического регулирования и стандартизации: концепция продовольствия, як такового, рациональные нормы потребления, государственные продовольственные ресурсы, безопасность пищевых продуктов, качество процессов, организаций и пищевых продуктов.

Новый подход к коммуникации по вопросам продовольственной безопасности и, в частности, к вопросам безопасности и качества пищевых продуктов, состоит в надлежащей открытости информации о критериях продовольственной безопасности, номенклатуре пищевых продуктов, а также их показателей, с организацией открытых анализов их показателей в соответствии с признанными методиками, изложенными в международных и национальных стандартах.

Ключевые слова: безопасность пищевых продуктов, качество пищевых продуктов, продовольственная безопасность, продовольствие, стандартизация

Продовольча безпека держави, частини держави або певного соціуму є складним комплексним поняттям, що поєднує у собі соціальні, економічні, політичні та технічні аспекти. Це макроструктурне поняття набуває суто практичного змісту у сенсі забезпечення права людини на безперебійне, якісне та повноцінне харчування – як за умов стабільної та позитивного економічного стану, так і за умов природних і соціальних катаклізмів. Потреби у продовольстві повинні задовольнятися щодо кожної конкретної людини у місцях її проживання, і основний тягар у гарантуванні продовольчої безпеки мають нести суб'єкти держави, безпосередню відповідальні перед населенням за його достатнє забезпечення якісними харчовими продуктами [1]. Саме комплексність поняття продовольчої безпеки дає можливість різновекторного підходу до нього відповідно до пріоритетів вчених і фахівців, що займаються цією проблемою як на теоретичному, так і на практичному рівні. Зокрема, у декларації [2] Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (Food and Agriculture Organization – FAO) зазначено, що продовольча безпека забезпечена у тому випадку, коли усі особи в будь-який час мають фізичний та економічний доступ до безпечного й повноцінного продовольства, достатнього, щоб задовольнити свої фізіологічні потреби і переваги, які необхідні для активного та здорового життя. Тобто, продовольча безпека – це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-політичну стабільність у суспільстві, виживання і розвиток нації, особи, сім'ї, стійкий економічний розвиток [3]. У низці джерел (зокрема, [4, 5]) констатується існування трьох підходів до продовольчої безпеки: відповідно до першого з підходів вона визначається виключно споживанням, відповідно до другого для вирішення проблеми необхідно забезпечувати постачання

продовольства згідно з нормами здорового харчування, забезпечувати платоспроможний попит на продовольство та усувати залежність від імпорту, відповідно до третього підходу критеріїв продовольчої безпеки два – наявність на внутрішньому ринку продовольчих товарів у кількості, достатній для здорового харчування населення та їх доступність для всіх верств населення.

Нормативне поле чинних документів щодо продовольчої безпеки держави наразі складається з постанов Кабінету Міністрів України (зокрема, [6]), проте законодавчого завершення питання не набуло, оскільки схвалений Верховною Радою України проект № 8370-1 Закону «Про продовольчу безпеку» не був підписаний Президентом України, а внесений пізніше Кабінетом Міністрів України Проект 11378 від 24.10.2012 Закону про продовольчу безпеку був відкликаний самим суб'єктом законодавчої ініціативи. Слід зазначити, що згадані законопроекти не містять цілком конкретних норм щодо безпечності та якості харчових продуктів, які, власне, і є суб'єктом продовольчої безпеки, а всі норми стосуються їх номенклатури, накопичення та розподілу. Жодних норм щодо ролі технічного регулювання у виконанні цілей і завдань забезпечення продовольчої безпеки держави не містить також чинний Закон України «Про стандартизацію» [7]. Таким чином, попереднє вивчення питання дає підстави розглянути можливість і доцільність внесення змін до чинних національних стандартів України, Законів України та інших відповідних нормативних документів, які б розв'язували проблеми безпечності та якості харчових продуктів у контексті вимог щодо системи продовольчої безпеки України. Також ефективному вирішенню окресленої вище групи питань могло би посприяти розроблення та прийняття нормативних документів, які б містили, безпосередньо або через посилання на національні стандарти, вимоги щодо харчових продуктів, залучених до переліку основних у світлі норм щодо продовольчої безпеки – як за певних надзвичайних обставин, так і за умов сталого розвитку національної економіки.

Метою статті є дослідження засад позиціонування нормативного регулювання, включно зі стандартизацією, питань безпечності та якості харчових продуктів, як принципів конституентів загальної структури продовольчої безпеки держави, зокрема взаємодії та взаємного впливу таких сфер, як продовольча безпека держави, технічне регулювання, безпечність харчових продуктів, якість харчових продуктів тощо.

Методика постановки експерименту та методи досліджень. Системний підхід до досліджень фактологічних матеріалів, зокрема нормативно-правових актів, нормативних документів тощо; абстрактно-логічний підхід щодо узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків.

Результати та обговорення досліджень. Згідно з нормами чинного від 20 вересня 2015 р. Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», запровадженому згідно з [8], населення нашої держави повинно бути стабільно та гарантовано забезпечене безпечним і якісним продовольством у кількості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особистості, підтримання здоров'я тощо.

Результати виконаного інформаційного пошуку наукових і фахових джерел, присвячених опису та обґрунтуванню питань продовольчої безпеки, показує, що зазначені питання висвітлюються з точки зору економічної, соціальної та юридичної науки, проте технічні та технологічні аспекти гарантування продовольчої безпеки не висвітлюються у достатньо повний спосіб. Але ж розв'язати проблему продовольчої безпеки неможливо без застосування передових технологій збирання, збереження та переробки врожаю із залученням передових зарубіжних технологій і розробок вітчизняних науковців [9]. На думку білоруських вчених [10], серед чинників забезпечення ефективного функціонування

системи продовольчої безпеки, є сприяння використанню передових технологій у виробництві, переробці та збереженні продовольчої сировини та продовольства. Іспанські фахівці зазначають, що важливо не лише досягти відповідності критеріям продовольчої безпеки щодо кількості харчових продуктів, проте й забезпечити їх відповідність канонам здорового харчування, вимогам якості та безпечності через належну координацію сільського господарства та переробної промисловості [11]

У цьому зв'язку важливою є роль технічного регулювання взагалі та стандартизації, як одного з його напрямків, зокрема. Чинна до недавнього часу система стандартизації щодо харчових продуктів і харчових виробництв, була створена, виходячи з потреб та особливостей адміністративно-планового керування народним господарством радянських часів. Активно запроваджувана зараз концепція стандартизації на основі необов'язкових стандартів усуває адміністративний тягар щодо виробників та сприяє розвитку виробництва харчової продукції на ринкових засадах.

Серед інших засад харчової безпеки держави не останнє місце посідають концепти безпечності та якості харчових продуктів, що постачаються населенню та споживаються ним. Світова практика доводить доцільність активного впливу держави на ті сектори стандартизації, які запроваджують нормування вимог щодо продовольчої безпеки держави. Наприклад, формування стратегічних резервів, постачання продовольства до Збройних сил України може і повинне базуватися на єдиних державних стандартах – навіть всупереч, у разі потреби, принципам вільного ринку. У цьому сенсі важливими є стимулювання виробників харчових продуктів до застосування систем управління якістю продукції, наукові дослідження у царині безпечності та якості харчових продуктів та інгредієнтів. Отже, важливо обґрунтувати принципові засади впливу держави на формування системи стандартів та інших нормативних документів, виходячи з концептуальних завдань продовольчої безпеки.

Якщо до сімдесятих років ХХ ст. принциповим чинником продовольчої безпеки вважали наявність (англ. availability) достатньої кількості поживного та безпечного продовольства, то пізніше вчені та фахівці удосконалили це визначення, долучивши також критерії фізичної, економічної та соціальної доступності (англ. access) продовольства як у масштабах держави, так і у розрізі окремих домогосподарств [12].

Існують різні підходи вітчизняних і зарубіжних науковців щодо номенклатури та ієрархії індикаторів продовольчої безпеки, і їх аналіз не був предметом досліджень, результати яких представлено у цьому матеріалі. Але у будь-якому разі ці індикатори стосуються безпечної та якісної продовольчої сировини, а також готових харчових продуктів в асортименті, прийнятному для забезпечення раціонального харчування населення. Зазначене потребує належного врахування у національній системі технічного регулювання, включно зі стандартизацією. Можливі напрямки врахування засад продовольчої безпеки у рамках розвитку технічного регулювання та стандартизації наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні напрямки врахування засад продовольчої безпеки у рамках розвитку технічного регулювання та стандартизації

Ч.ч.	Елементи системи продовольчої безпеки	Відповідні заходи щодо системи технічного регулювання
1	2	3
1	Продовольство	Національні стандарти, стандарти іншого рівня, технічні умови щодо сільськогосподарської сировини та харчових продуктів
2	Раціональні норми споживання	Як такі, не є об'єктом стандартизації, проте їх визначання потребує добору відповідних стандартизованих методів контролю певних фізико-хімічних показників

1	2	3
3	Державні продовольчі ресурси	Оскільки формування матеріального резерву потребує забезпечення зберігання продовольчої сировини та харчових продуктів у особливих вимогах спеціальних сховищ і складів тривалого зберігання, доцільним є адекватне відображення відповідних технічних умов у чинних стандартах, або (як варіант) розроблення спеціальних стандартів щодо харчової продукції, призначеної для формування державного резерву. Зазначені стандарти мають містити положення щодо можливості використання продуктів з державного резерву після його оновлення – як на харчові, так і на інші цілі.
4	Безпечність харчових продуктів	Визначається відповідними регламентами ЄС, Технічним регламентом щодо маркування, а також національними стандартами – у визначених законодавством випадках. Обов'язковою умовою є впровадження системи керування безпечністю харчових продуктів (найчастіше система контролю у критичних точках НАССР), вимоги до якої визначено відповідними міжнародними та національними стандартами – наприклад, стандартами групи ISO 22000 та відповідними гармонізованими національними стандартами. Належне використання, актуалізація наявних і розроблення нових стандартів щодо визначання показників безпечності та якості продовольчої сировини та харчових продуктів.
5	Якість процесів та організацій, залучених до формування системи продовольчої безпеки	Визначається відповідними міжнародними та національними стандартами стосовно систем менеджменту якості – наприклад, стандартами групи ISO 9000 та відповідними гармонізованими національними стандартами.
6	Якість харчових продуктів	Визначається обов'язковими вимогами у частині окремих показників якості згідно із Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», викладеним у [8], а також вимогами національних стандартів, стандартів іншого рівня та технічних умов. Розвиток стандартизації щодо органічного виробництва продовольчої сировини та харчових продуктів, дієтичних і функціональних продуктів.

Історично склалося, що у вітчизняній практиці питання, пов'язані з продовольчою безпекою, вирішувалися лише у загальнодержавному масштабі в умовах секретності, оскільки стосувалися державного резерву та мобілізаційної підготовки. Більша відкритість сучасного суспільства та держави та поширення концепції продовольчої безпеки на інші рівні – аж до окремих домогосподарств – вимагає нового підходу до комунікації із зазначеного питання, який повинен полягати у належній відкритості інформації щодо критеріїв харчової безпечності, номенклатури харчових продуктів, їх безпечності, а також якості – у найширшому сенсі, тобто з належним урахуванням вимог до їх фізико-хімічних показників, органолептичних характеристик, а також соціокультурних, природних, етичних чинників, усталених традицій тощо [13]. Важливо своєчасно та повно інформувати споживачів через пресу, радіо, телебачення, on-line ресурси щодо засад раціонального харчування, проводити відкриті аналізування найбільш значущих, у соціальному плані, харчових продуктів, оприлюднювати результати зазначеного аналізування тощо [14]. Певна

річ, такі відкриті аналізування мають проводитися за визнаними методиками – зазвичай викладеними у міжнародних і національних стандартах.

Висновки

Продовольча безпека поєднує у собі соціальні, економічні, політичні та технічні аспекти. Нормативне регулювання, включно зі стандартизацією, питань безпечності та якості харчових продуктів, як принципів конституентів загальної структури продовольчої безпеки держави, вимагає консолідованих цілеспрямованих дій у таких сферах, як продовольча безпека, технічне регулювання, безпечність харчових продуктів, якість харчових продуктів тощо. Існують різні підходи щодо номенклатури та ієрархії індикаторів продовольчої безпеки, але у будь-якому разі ці індикатори стосуються безпечної та якісної продовольчої сировини, а також готових харчових продуктів в асортименті, прийнятному для забезпечення раціонального харчування населення. Такий підхід потребує належного врахування у національній системі технічного регулювання, включно зі стандартизацією. Можливі напрямки врахування засад продовольчої безпеки у рамках розвитку технічного регулювання та стандартизації: концепція продовольства, як такого, раціональні норми споживання, державні продовольчі ресурси, безпечність харчових продуктів, якість процесів, організацій та харчових продуктів.

Новий підхід до комунікації з питань продовольчої безпеки та, зокрема питання безпечності та якості харчових продуктів, повинен полягати у належній відкритості інформації щодо критеріїв харчової безпечності, номенклатури харчових продуктів, їх показників тощо з організацією відкритих аналізувань за визнаними методиками, викладеними у міжнародних і національних стандартах.

Література

1. Настич, В. Г. Стан та проблеми продовольчої безпеки України / В. Г. Настич // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2015. - №2 (30). - С. 25-29.
2. FAO (1996). Rome Declaration on World Food Security and World Food Summit: Plan of Action., Food and Agriculture Organization, Rome. Italy.
3. Сичевський, М. П. Організаційно-економічна сутність категорій «продовольча система» та «продовольча безпека» / М. П. Сичевський, Л. В. Дейнеко // Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія / за заг. ред. акад. НААН Я.М. Гадзала; Інститут продовольчих ресурсів НААН. – К. : Аграр. Наука, 2016. – 380 с. – Розд. 1.1. – С. 7-18.
4. Голікова, К. П. Продовольча безпека держави: сутність, структура та особливості її забезпечення / К. П. Голікова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. Вип.. 22, ч. II. - С. 408-412.
5. Зеленська О. О. Система продовольчої безпеки: сутність та ієрархічні рівні / О. О. Зеленська // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. - 2012. - №1 (59). - С. 108-112.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 «Про деякі питання продовольчої безпеки». [Електронний документ]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>.
7. Закон України «Про стандартизацію» № 1315-VII від 05.06.2014. // Голос України. – № 124 (5874) від 05.07.2014.
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» № 1602-VII від 22.07.2014 р. // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 41-42. – С. 20–24.
9. Баль-Прилипка, Л.В. Інноваційні технології якісних та безпечних м'ясних виробів: монографія / Л. В. Баль-Прилипка – К. – НУБіП України. – 2012. – 207 с.

10. Система продовольственной безопасности: закономерности формирования и факторы развития / З. М. Ильина [и др.] ; Институт экономики НАН Беларуси, Центр аграрной экономики. – Минск: Институт экономики НАН Беларуси, 2007. – 111 с.
11. García, A.C. Figuras, normas y protocolos de calidad como herramienta de mejora de la seguridad alimentaria / Ángel Caracuel García // Anales de la Real Academia de Ciencias Veterinarias de Andalucía – Vol. 17 (1). – Dic. 2004 / - P. 229-245.
12. Sirdey, N. Fair Trade Standards and food security: identifying potential impact pathways / Ninon Sirdey, Sylvaine Lemeilleur // Proposition de communication SFER 2015 26 p.
13. Cruz, J. C. Sistemas de certificación de la calidad en el sector agroalimentario español / J.C. Cruz, B. Lucena, M.A. Méndez, F. Cáceres // Distribución y Consumo, 2004. - № 76 (Jul-Ago), P. 23-39.
14. Barlösius, Eva (Ed.) : Skandal oder Kontinuität: Anforderungen an eine öffentliche Ernährungskommunikation / Eva Barlösius (Ed.); Regine Rehaag (Ed.) // WZB Discussion Paper, No. SP I 2006-306. – 120 S.